

Sünnet ve Hadis Üzerine Yusuf Karadavî ile Bir Söyleşi

An Interview with Yusuf Al-Karadavi on Hadith and Sunna

Dr.Mehmet GÖRMEZ

M.Görmez: Saygıdeğer hocam evvela bizimle böyle bir söyleşiyi kabul ettiğiniz için zât-ı âlinize medyun-u şükran olduğumu ifade etmeliyim. İlk sorumuz Sünnet ve Hadis'in çağdaş problemleriyle ilgili olacak. Sizce Sünnet ve Hadis ile ilgili öncelikli problemler nelerdir?

Y.Karadavî: Bana göre bu problemlerin ilki ve en önemlisi Sünnet ve hadis araştırmacılarının kendisi ile ilgilidir. Sünnet ve Hadis sahasında çalışan kimselerin büyük bir ekseriyeti zorunlu olarak elde etmesi gereken sair ilimlerden habersizdir. En azından bilgi donanımı bakımından eksiktir. Yani; Fıkıh, Usul-i Fıkıh, Usul-i Tefsir gibi insana geniş bir ufukla nass'ları doğru anlama melekesi kazandıran veya bu hususta yardımcı olan bazı temel bilgileri kastediyorum. İnaniyorum ki, bu husus hadis ve sünnetle ilgili en önemli problemdir. Bu problem aslında çok kadim bir problemdir. Fakihlerle muhaddisler arasındaki sürtüşmeye sebep de yine bu problem olmuştur. Bu sebeple ben yıllardır Fıkıh ile Hadis'in birlikteliğini yüksek sesle ifade ediyorum. İnsanımızın dinini, çağını ve hayatını doğru anlaması, dine olan davetini güzel yapabilmesi için, bu iki kültürü çok iyi hazmetmesi ve meczetmesi gerekir: Hadis ve sünnet kültürü ile fıkıh ve Usul kültürü. Nitekim Sufyan es-Sevri ve Sufyan b. Uyeyne gibi bazı zatlar: "Yetkimiz olsaydı, hadis bilmeyen fakihi, fıkıh bilmeyen muhaddisi sopa ile döverdük" demişlerdir.

Öncelikli problem, araştırmacılarımızın köklü bir metodolojiye sahip oldukları halde olaya sınır tanımayan bir akılcılıkla yaklaşmalarıdır. Bize düşen bizzat geleneğimizin öngördüğü, araştırmacı, tenkidçi, seçmeci bir akılcılıkla meseleye yaklaşmak, ne eski ne de yeni zahiriler gibi yüzeysel, lafizeci ve şekileci olmamaktır.

Sünnet ve Hadis ile ilgili ikinci problem hadis kaynaklarımızla ilgilidir. Kanaatimce (sened ve metin bakımından) sahih olan hadisler cemedilmemiştir. İlk dönem muhaddislerinden, Buhari, Müslim, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hakim Nisaburi gibi muhaddislerimiz bunu gerçekleştirmek için büyük çaba göstermişlerdir. Ancak kabul şartlarını biraz geniş tutmuşlardır. Bilhassa Hakim Nisaburi, sahih, hasen, zayıf, hatta mevzu hadisleri dahi sahih adı altında derleme yolu-

na gitmiştir. Kısaca bugün sadece sahih hadisleri toplayan ciddi ansiklopedik bir esere ihtiyacımız vardır. Buna ilave olarak sadece hasen hadisleri toplayan bir ansiklopediye ihtiyaç vardır. Sünnet ve hadis ile ilgili üçüncü bir problem hadislerin kabul şartları ile ilgilidir. Bilhassa muteahhir ulemanın mutekaddimun'a nisbetle bu hususta oldukça gevşek davrandığını düşünüyorum. İlk dönem muhaddislerin gerek hadis kabulünde, gerekse hadis tenkidinde oldukça şiddetli olduklarını görüyoruz. Ancak sonraki muhaddisler hem hadislerin tashihinde hem de râvilerin cerh ve tadilinde işi oldukça gevşek tuttular. Fazla (zayıf) tariklerle gelen hadisleri sahih kabul ettiler. Bunun, yani çok tarik ile rivayet edilmesinin hadisin sıhhatini güçlendirdiğini iddia ettiler. Oysa Mutekaddimunun bunu kabul ettiğini göremiyoruz.

Ayrıca hadis usulünde bazı meselelerin yeniden tahkik edilmesine şiddetle ihtiyaç vardır. Mesela "Ziyâdâtü's-Sikât" olarak isimlendirilen sika bir râvinin herhangi bir rivayete ilave olarak naklettiği hadisleri ele alalım; Muteahhirün nezdinde bu tür ziyadeler makbuldur. Peki bütün ziyadelerin mutlak manada makbul olduğunu söyleyebilir miyiz? Bazıları daha da ileri giderek her türlü ziyadeyi bu kategoride değerlendirdi. Halbuki bu ziyadelerin bir kısmı hadisin aslı hükmünü ortadan kaldırıyor. İşte bu tür usul konularının yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine inanıyorum. Yine bu ziyade konusundan hareketle mevku' bir haberi merfu hükmüne sokmanın da yanlış olduğuna inanıyorum. İrsal ve vasl konusu da aynı şekilde irdelenmelidir. Bu konularda mutekaddimun'un ortaya koyduğu ölçüleri nisbeten daha sağlam buluyorum. İbnu'l-Cevzi ile Suyuti arasındaki fark bunun güzel bir örneğidir. İbnu'l-Cevzi "el-Mevzuât"ında nice hadisleri akla, nakle ve usule muhalif oldukları gerekçesiyle reddedebilmiştir. Hatta bunu genelleştirerek "bir hadis akla, nakle ve usule aykırı ise bil ki o uydurmadır" diyebilmiştir. Oysa Suyuti bir hadisi sahih mertebesine çıkarmak için her yola başvuruyor. Aynı şekilde Şeyh İbn Hacer el-Askalâni, muteahhirun içinde hadis sahasında direk sayılabilecek çok önemli bir şahsiyet olmasına rağmen akla ve nakle aykırı olduğu çok açık olan bazı hadisleri "el-Kavlu'l-Musedded Fi'z-zebbi an Musnedi Ahmed" adlı kitabında savunabiliyor.

Usul-i Hadis çerçevesinde yeniden ele alınması gereken diğer bir husus, üzerine hüküm bina edilen hadislerdir. Bu hadislerin yeniden ayrıştırılmasına ve elenmesine ihtiyaç vardır. Eğer hüküm bildiren bir hadis üzerinde ileri geri konuşulabiliyorsa, biz neden dinimizi sağlam bir bilgi üzerine bina etmeyelim. Mesela "üç şey vardır ki, ciddisi de ciddi, şakası da ciddidir" hadisini ele alalım. Bu hadis hiçbir zaman sahih mertebesine çıkamaz. Bu gibi hadisler hakkında oldukça dikkatli olmalıyız. Hadis tahsili gören talebelere, bu gibi hadisleri sırf kitaplarda yaygın olarak yer verilmiş, üzerine hüküm bina edilmiş olmaları gerekçesiyle, taklidi olarak kabul etmemelerini öğretmeliyiz. Her hadisi sağlam bir metod ile ele almalıyız.

M.Görmez: Efendim bütün bu söyledikleriniz hadis'in sıhhat ve subut problemleriyle ilgilidir. Hadisleri, yeniden, asrın ihtiyaçlarına göre tasnif etmeye de gerek var mı sizce?

Y.Karadavi: Elbette hadisleri yeni bir tasnife tabi tutmaya ihtiyaç vardır. Nitekim ben kendim de yeni bir hadis ansiklopedisi hazırlıyorum. Bununla da yetinmeyip bu çalışmaya farklı branşlardaki bilgilerin katılması gerekiyor. Psikoloji, sosyoloji, pedagoji, tıp, iktisad vs. gibi sahalarda uzman olmuş kişilerin de bu çalışmada yer alması gerekmektedir. Mesela ben psikoloji alanına girebilecek hadisleri tasnif edemem. Bu sebeple hem islami ilimleri bilen hem de sahasında uzmanlaşmış bir psikoloğa ihtiyaç vardır. Ayrıca hadislerin yeniden tasnifinde bilgisayar teknolojisinden mutlaka yararlanmak gerekiyor.

M.Görmez: Efendim hadisçilerin, bir hadisi kabul etmek için belirledikleri şartları yeterli buluyor musunuz? Sahih hadisleri, zayıf ve uydurma olanlarından ayırmak için belirlenen kriterler yeterli midir? İlave esaslara ihtiyaç var mıdır?

Y.Karadavi: Muteahhirunun uygulamalarını yeterli görmüyorum. Ancak mutekaddimun'un eleştirilmesi gereken pek az yönleri vardır. Mesela Buhari'de eleştirilmesi gereken birkaç hadis var. Müslim'de nisbeten daha fazla. Nitekim Müslim'in mukaddimesini okuduğunuz zaman kendisi bazı ihtimallerden söz etmiş ve bazı ölçülerin kesinlik arz etmediğini ifade etmiştir. Tabii ki bunları söylerken Buhari ve Müslim'e yönelik aklına geleni mesnedsiz olarak söyleyenlere kapı açmak istemem. Bazı kişiler bundan hareketle sünnet ve hadisin tamamına şüphe ile yaklaşıyorlar. Bunu kabul etmemiz mümkün değildir. Ancak muayyen, sağlam bir usul üzerine bina edilmiş hadis tenkitçiliğini elden bırakmamak gerekir. Bazıları İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Tirmizi'deki bütün hadisleri de hiçbir tenkide tabi tutmadan sahih kabul etmişlerdir. Bazı çağdaş muhaddisler çalışmalarında daha da ileri gitmişlerdir. Nasiruddin Elbani, "Sahihu Camii's-Sağir ve Ziyadätuh" adlı eserinde tarih boyunca eleştirilen ve eleştirilmesi gereken nice hadisleri sahih kategorisinde değerlendirmiştir. "el-Kaderiyyetu Mecusu hazihî'l-Umme" sözünü dahi hasen kabul etmiştir. Halbuki bunun uydurma olduğu açıktır. Mehdi-muntazar ile ilgili hadisler, ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağını bildiren hadis, bütün bunların, heva ile

değil akl-ı selim ile yeniden elenmeye ihtiyacı vardır.

M.Görmez: İlimi çevrelerde metin tenkidini isnad tenkidinin önüne geçirmek isteyen bir eğilim vardır. Sizce bu doğru mudur? Doğru ise metin tenkidinin esasları sizce neler olmalıdır?

Bünyamin: Hadisçilerin bir hadisin sıhhati için belirledikleri beş şarta ilaveten yeni bir takım şartlara ihtiyaç var mıdır?

Y.Karadavi: Hayır, bence ilave şartlara ihtiyaç yoktur. Zira ravilerin taşınması gereken şartlardan başka iki şart metin ile ilgilidir de. Hadis şaz ve muallel olmayacak, şusuz ve illet senedde olduğu gibi metinde de olabilir. Bizzat metnin anlamında da hadisin sıhhatini zedeleyen bir illet olabilir. İbnu'l-Cevzi hadis, akla, nakle ve usule muhalif olmamalıdır derken metni ve anlamını kastedmiştir.

Hız.Aişenin bazı hadisleri metninden dolayı reddettiği bilinmektedir. Ancak metin tenkidinde çok dikkatli olmak gerekir. Bazı insanlar bu konuda oldukça ileri gidiyorlar. Geçenlerde bir dergide okudum. Bir yazar "başına kadın idareci getiren millet iflah olmaz" hadisini "Dininizi Humeyra'dan (Hz.Aişeden) öğreniniz" hadisine muhalif olduğu gerekçesiyle reddediyor. Buhari'de geçen bir hadisi uydurma bir hadise muhalif gördüğü için reddediyor. Metin tenkidini sağlam esaslara bina etmeliyiz. Eğer hadisin doğru bir te'vili yapılabiliyorsa reddedilmemeli. Mesela "Allah Ademi kendi suretinde halketti" hadisini ele alalım. Bazıları buradaki sureti fizik olarak anlayıp, Allahın insana benzer sureti nasıl olur? diye reddederler. Oysa buradaki sureti ilahi sıfatlar olarak yorumlarsak, irade, kudret, kelam, işitme, görme, gibi sıfatlar bakımından aynı olmasa da, insan da bu sıfatların bir kısmına sahiptir diye anlarsak, hadisi kabul edebiliriz. Kısaca diyorum ki, şayet sahih bir tevili yoluna gidilebiliyorsa, reddetmede acele etmemek lazımdır.

M.Görmez: Hadis ilimleri içinde hadisleri anlamak için vaz edilmiş bir ilim var mıdır? şayet cevabınız olumsuz ise, usul-i fıkhi hadisleri anlamada tek metodoloji olarak kabul edebilir miyiz?

Y.Karadavi: Hadis ilimleri içinde hadisleri anlamak ile ilgili bir takım bilgiler (ilimler) mevcuttur. Mesela "ilmu Fıkhi'l-Hadis" bunların başında gelir.

M.Görmez: Efendim sözünüzü kesiyorum ama başlangıçta Fıkhu'l-Hadis diye bir ilimden sözedilmiş fakat hadis ilmi veya ilimleri içinde pek yer bulmuş mudur?

Y.Karadavi: Mesela Hanefi mezhebinde Tahavi'nin eserleri Fıkhu'l-Hadis ürünleridir. İbnu Dakiki'l-Id'in çalışmaları da bu meyanda zikre değerlidir. Bunlar sizin de belirttiğiniz gibi köklü bir metodoloji oluşturmaları da bu sahada önemli çalışmalardır.

M.Görmez: İlimi Dirayeti'l-Hadisi de bu ilimler arasında sayabilir miyiz?

Y.Karadavi: Hayır. Dirayeti'l-Hadis ilmi, Musta-lahu'l-Hadis ilminin kendisidir.

Bundan başka, ilmu muhtelifi'l-Hadis, Ilmu Nasihî'l-Hadis ve Mensuhîhi, ilmu Garibi'l-Hadis gibi ilimler hadis metinlerinin anlaşılmasını konu edinen ilimlerdir. Ancak, bunların tek başına yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Bunlara iki ilim dalını ilave etmemiz şarttır. Bunlardan biri Tefsir Usulu, diğeri de Fıkıh Usulü. Bu üç usulden müstakil ve mütekamil bir metodoloji elde etmek mümkündür. Usul-i Fıkıh ile ilgili eserlerde hadis ve sünnete özel bölümler ayrılmıştır. Usul-i Fıkıh'ın anlama yöntemi, lafzi mebhasler, hem Kur'an için hem de hadisler için geçerlidir.

M.Görmez: Sayın hocam, ancak burada bir problem var: Usulü Fıkıh'ın anlama yöntemi, nasrlara tatbik ettiği delalet yolları lafzi mebhaslere öncelik tanımaktadır. Oysa biliyoruz ki, hadislerin ekseriyeti lafızla değil, mana ile rivayet edilmiştir.

Y.Karadavi: Bize Hz.Peygamberden hadis rivayet edenler sahabedir. Sahabe halis araplardan teşekkül ediyordu. Hadisleri rivayet ederken, emri yasağa, yasağı emre yahut emri habere tahvil etmiş olmaları mümkün değildir. Lafzi değiştirdikleri doğrudur. Ancak lafızları yine aynı manaya gelen başka lafızlarla değiştirdiler. Bazen son derece ihtiyatlı davranmış şüphe ettikleri lafızları naklederken, bu şüphelerini dile getirmişlerdir.

M.Görmez: Ancak usul-i fikh'in anlama yöntemine göre, bir tek harfin değişmesi manayı değiştirebiliyor, hatta hükme tesir edebiliyor.

Y.Karadavi: Bu doğrudur. Ancak hadisleri rivayet edenler dinlerine olan bağlılıkları gereği, bu konuda titiz davranmış, mana ve hükmü değiştirecek bir değişiklik yapmamışlardır.

Kaldı ki, bu daha çok uzun hadisler için söz konusu olabilir. Kısa hadislerde fazla bir problem teşkil etmemiştir. Mesela "Niyet" hadisini bazıları "inneme'l-Âmâlu bi'n-Niyât" diye rivayet etmiş, bazıları da "el-Amelu bi'n-Niyeti" diye nakletmiştir.

M.Görmez: Ancak birincisinde hasr edati var, ikincisinde yoktur, bu durum hükmü değiştirmiyor mu?

Y.Karadavi: Her ikisinde de hasr vardır. Birincisinde in-nema edati, ikincisinde de elif ve lam hasr vazifesi görür. Ayrıca farklı rivayetler arasında tercih yapabilmek için bir takım prensipler geliştirilmiştir.

Bünyamin Erul: Bu problem sahabeye kadar uzanmaktadır. Fakih sahabiler var, hafız sahabiler var. Her sahâbi anlayabildiğini nakletmektedir. Hz.Peygamber'den sâdir olan bir sözü biri başka diğeri daha başka anlayabilmektedir. Mesela, Hz.Peygamber ahabına, "Keşke her cuma günü gusledebilseniz" demiştir. Sahabeden birisi bu hadisi "Hz.Peygamber Cuma günü gusletmek sünnettir" diye rivayet ediyor. Ebu Hureyre ve Ebu Said el-Hudrî'de Hz.Peygamber'in "Cuma günü gusletmek vaciptir" dediğini naklediyor. Her sahâbi peygamberin sözünden anladığı hükmü hadis şeklinde nakledebiliyor. Yani problem özellikle fikhi, ahkam hadislerinde yaşanmaktadır.

M.Görmez: Ravi'nin anlayışına göre hadisin lafızları değişiyor?

Y.Karadavi: Tabii bu konu çok derin araştırmalar gerektirmektedir. Rivayet edilen lafzın ravinin anlayışını yansıttığını tesbit edebilmek için bütün rivayetleri ve tarikleri toplayıp, tetkik etmek gerekir. Çünkü Hz.Peygamber, aynı hadisi birkaç defa, farklı lafızlarla ifade etmiş olabilir. Sahabe anladığını rivayet etmiş olabilir. Bu bazı karinelerle anlaşılır. Bizzat Hz.Peygambere ait orijinal lafızlar gelse dahi farklı manalara gelebilir. Hz.Peygamber'in emirleri ve nehiyleri farklı farklı değerlendirilebilmiştir. Yaygın görüş, emirlerin vucub, nehiylerin de haramlık ifade ettiği şeklindedir. Ancak başka görüşler de vardır. İmam Zerkeşi, Bahru'l-Muhit adlı eserinde emir sigalarının onbir ayrı hüküm ifade ettiğini söyler. Bu görüşlerden biri, Kur'an'ın emirleri vucub Hadislerde geçen emirlerin de istihbab ifade ettiği şeklindedir. Bence bu, makbul bir görüştür. Nevevî'nin Riyazu's-Sâlihî adlı eserini tetkik ederken Onun da bu görüşü bizzat tatbik ettiğini görürsünüz. Ancak, emir ve nehiy sigaları çok şiddetli ifadelerle destekleniyorsa durum değişebilir. Mesela, "Sizden biriniz sol eli ile yemesin ve içmesin zira şeytan sol eli ile yer, içer" hadisinde olduğu gibi.

M.Görmez: Hadis usulunun şafii mezhebi ağırlıklı olduğu, daha çok şafii perspektifiyle meselelere baktığı şeklinde bir görüş var. Bildiğiniz gibi hadis usulu ve hadis istihlaları kaynakları daha çok şafiiiler tarafından kaleme alınmıştır. Hanefîlerin seslendirmeye çalıştığı, Manevi inkıta, Maruf Sünnet, Mustelîz haber vs. gibi kavramlar hadis istihlaları arasında pek yer almamıştır. Bu konuda bizlere birşeyler söyleyebilirsiniz.

Y.Karadavi: Şafîilerin hadis ve sünnete çok ağırlık verdikleri doğrudur. Ancak bu, hanefîlerin hadislerle ilgilenmedikleri anlamına gelmez. Şeyh Zahid Kevserî, Nasbu'r-Raye'ye yazdığı mukadimede, hanefîlerin hadis anlayışından söz etmiş ve hanefî mezhebinden olup aynı zamanda hadis hâfızı olan kimseleri tadad etmiştir. Abdulfettah Ebu Gudde'de bunlara ilavelerde bulunmuştur. Hindistanda Şeyh Benn'urî de bu tür çalışmaları dile getirmiştir. Hanefîlerin hadis usulu sahasında telifleri olmamış mıdır?, yoksa olmuş da şöhret mi bulmamıştır. Bunu tam olarak söyleyemeyeceğim. Ancak son devir hanefî âlimlerden şeyh Leknevî, (ki Abdulfettah Ebu Gudde birçok eserini tahkik ile neşretmiştir) ve Zafer Ahmed Osmanî (ilna-s-Sunen sahibi)nin çalışmaları önemlidir.

Hatib Bağdadî, İbnussalah, İbn Kesir, Nevevî, İbn Hacer, Suyutî gibi bütün hadis usulu müelliflerinin şafii olduğu doğrudur. Bunların arasından el-ilma sahibi Kadi İyad malikidir.

M.Görmez: Efendim bu yorgun vaktinizde sizi yorduk, tekrar teşekkür ediyoruz.

Y.Karadavi: Ben de bu güzel ve ihâtâli sorularımızdan dolayı teşekkür ederim.